

Yenilənmə tarixi:
2014-cü ilin oktyabr ayı

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin İQTİSADI İSLAHATLAR ELMİ TƏDQIQAT İNSTİTUTUNA RƏHBƏRLİK ETMİŞ DİREKTORLAR

Prof., i.e.d. Fərid FƏRƏCOV
(1976-1981-ci illər)

Fərid Əliqulu oğlu Fəracov (1927-2000) 1927-ci il iyun ayının 23-də Bakı şəhərində görkəmli alim Əliqulu Fəracovun ailəsində dünyaya göz açmışdır. 1949-cu ildə Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu bitirən F.Fəracov Moskvada SSRİ Elmlər Akademiyasının İqtisadiyyat İnstitutunun aspiranturasına qəbul olunmuş və 1953-cü ildə "SSRİ kənd təsərrüfatı maşınqayırma sənayesində əmək məhsuldarlığı" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək 25 yaşında iqtisad elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

Elə həmin ildən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının iqtisadiyyat bölməsində kiçik elmi işçi, sonralar baş elmi işçi vəzifəsində çalışan gənc alim 1957-ci ildə Bakı Ali Partiya Məktəbinə konkret iqtisadi fənlər kafedrasına rəhbərlik etməyə dəvət olunur. O dövrdə bütün Qafqaz regionu üçün partiya və dövlət işçiləri hazırlayan bu nüfuzlu təhsil ocağına kafedra müdiri təyin edilməsi 30 yaşlı alim üçün böyük müvəffəqiyyət idi. Cəmiyyətin həyatının bütün sahələrində olduğu kimi, iqtisad elmi təcrübəsində də həmin dövrün özünəməxsus yeri olduğu məlumdur. İ.V.Stalin dövrünün təftişi, klassik iqtisad elminin məşhur Stalin "düzəlişlər"inə də yenidən baxılmasını zəruri etdi. Yəni iqtisadi nəzəriyyə və təcrübədə ciddi dəyişikliklər, bütün təhsil və elm müəssisələrində olduğu kimi ali partiya və sovet təhsili sistemində də metodoloji mürəkkəblik və nisbi dayanıqsızlıq yaratdı. XX əsrin 60-cı illərdə iqtisadi siyasətdə bir-birinin ardınca tətbiq edilən müxtəlif

islahatlar cəmiyyətin və ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına heç də birmənalı olmayan ciddi təsirlər göstərdi. Dövrün ideoloji ehkamlarına əməl etmək məcburiyyəti ilə yüksək alim amalına sadıqlıq prinsipini qorumağa çalışaraq Fərid Fəracov müdavimlərə sosialist iqtisadi inkişaf modelinin xüsusiyyətlərini aşılamaq üçün ciddi səylər göstərmişdir. 19 il ərzində Ali Partiya Məktəbinin kafedrasına rəhbərliyi dövründə o, Qafqaz regionunun bütün millətlərindən olan yüzlərlə yüksəkixtisaslı idarəedici kadrlar hazırlamışdır. Fərid Fəracov 1972-ci ildə respublikanın "Əməkdar iqtisadçısı" fəxri adına layiq görülmüşdür.

F.Fəracov müəllimlik fəaliyyətini elmi işdən ayırmırdı. Onun ilk kitabı 1956-cı ildə Müdafiə Şurasının məsləhəti ilə Moskvada çap olunmuş namizədlik dissertasiyası idi. Müharibədən sonrakı yeni iqtisadi şəraitdə, müvafiq tədqiqatların çatışmadığı bir dövrdə həmin monoqrafiya Şərqi Avropanın bir çox ölkələrinin iqtisadçıları üçün qiymətli metodiki vəsaitə çevrilmişdir.

Respublika materialları əsasında Azərbaycan dilində iqtisadi dərsləklərə həddən çox ehtiyac olduğunu görəndə F.Fəracovun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə 1963-cü ildə müəlliflər kollektivi ilk dəfə "Sənaye iqtisadiyyatı məsələləri" adlı dərslək çap etdirmişdir.

F.Fəracov 1974-cü ildə "Azərbaycan sənayesinin sahə strukturu və onun təkmilləşdirilməsi problemləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə etmiş və SSRİ Ali Attestasiya

Komissiyası tərəfindən iqtisad elmləri doktoru elmi dərəcəsi və professor elmi adı təsdiq edilmişdir.

Bu elmi işdə elmi-texniki tərəqqini şərtləndirən sahələrin, xüsusilə də maşınqayırmanın inkişafı problemləri, onun inkişaf amilləri və sosial nəticələri, əmək məhsuldarlığının artırılması, istehsal obyektlərinin hesab metodikasının təkmilləşdirilməsi problemləri, yeni texnikanın tətbiqinin iqtisadi səmərəliliyinin müəyyənəşdirilməsi məsələləri hərtərəfli tədqiq edilmiş və təhlili aparılmışdır.

Bundan əlavə sənayenin iqtisadiyyatı, sənaye istehsalının səmərəliliyi problemləri, Azərbaycan SSR şəraitində onun inkişaf yollarının müəyyənəşdirilməsi məsələləri geniş şəkildə tədqiq edilmişdir. Fərid müəllimin həm bu elmi işində, həm də sonrakı elmi araşdırmalarında respublikanın sürətlə artan əhalisinin sosial strukturunun təkmilləşdirilməsi, bütövlükdə respublikanın ictimai istehsalının sosial-iqtisadi səmərəliliyinin artırılması məqsədilə respublikada əmək tutumlu, ixtisaslaşdırılmış istehsalın payının artırılması istiqamətində sənayenin strukturunun planlı şəkildə dəyişdirilməsinin əsas istiqamətlərinin müəyyənəşdirilməsi xüsusi yer tutmuşdur. Əmək qabiliyyətli əhalinin çox olduğu bölgələrdə əmək ehtiyatlarının yerləşdirilməsi və ixtisaslaşdırılması sahəsində F.Fərəcovun apardığı araşdırmalar yalnız respublikada deyil, həm də xarici ölkələrdə fundamental və nüfuzlu bir iş kimi dəyərləndirilmişdir. Belə ki, 1987-ci ildə Cenevrədə “Əməyin beynəlxalq icmalı” jurnalının baş redaktorunun xahişi ilə Fərid Fərəcov “Azərbaycan timsalında insan ehtiyatı çox olan bölgələrdə məşğulluq probleminin həlli” adlı məqaləsini (həcmi 1,5 ç.v.) ingilis dilində dərc etdirmişdi.

Azərbaycan sənayesinin ayrı-ayrı problemlərini dərindən öyrənmək məqsədilə F.Fərəcov öz ətrafında cəmlənmiş gənc alimlərlə birgə respublika sənayesinin aparıcı sahələrinin iqtisadiyyatının dinamik və səmərəli fəaliyyətinin təmin olunması baxımından kompleks tədqiqini təşkil edərək "Azərbaycan sənayesinin inkişaf sürəti və sahə quruluşu" adlı 18 ç.v. həcmində iri monoqrafiya hazırlanmasına nail olmuşdur. Bu monoqrafiyanın xüsusi əhəmiyyəti ondan ibarət idi ki, 70-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nın I katibi Heydər Əliyev cənablarının çox böyük səyi nəticəsində keçmiş mərkəzi hökumət tərəfindən "Azərbaycanda sənayenin ayrı-ayrı sahələrinin inkişaf etdirilməsi" haqqında xüsusi qərar

qəbul edilmişdi. F.Fərəcovun monoqrafiyası bu qərarın Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyətini əks etdirən güclü argumenti oldu.

F.Fərəcov eyni zamanda “SSRİ kənd təsərrüfatı maşınqayırmasında əməyin məhsuldarlığı” monoqrafiyanın, həmçinin “Texniki tərəqqi və yeni texnikanın tətbiqinin iqtisadi səmərəliliyi”, “Təsərrüfat islahatı və sənayenin idarə olunması problemləri”, “İttifaq respublikası sənayesinin sahələr üzrə proporsiyalarının xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinin metodoloji məsələləri”, “İşin keyfiyyəti-ictimai istehsalın sosial-iqtisadi səmərəliliyinin artırılması amili kimi” və digər elmi əsərlərin müəllifidir.

Bu əsərlərdə milli iqtisadiyyatın inkişaf qanunauyğunluqlarının üzə çıxarılmasına, bölgə sənayesinin struktur xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinin metodoloji məsələlərinə, məşğulluq və bir sıra sosial-iqtisadi problemlərin həllinə, optimal sahə strukturu kriteriyasının aşkar edilməsinə, istehsalın səmərəliliyinin artırılması yollarının müəyyənəşdirilməsi və göstəricilərin seçimi kimi məsələlərə xüsusi yer verilmişdir.

XX əsrin 70-ci illərinin ortalarında keçmiş SSRİ-də məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsi, uzunmüddətli kompleks proqramların hazırlanması, iqtisadi idarəetmənin elmi əsaslar üzərində qurulması meyilləri sürətlə inkişaf edirdi. Xalq təsərrüfatının beş illik planlarının hazırlanması və ölkənin iqtisadi inkişafına müntəzəm və plana uyğun xarakter vermək məqsədi güdən sxemlərin respublikada aparıcı təşkilatı Dövlət Plan Komitəsi yanında Elmi Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutu idi. Respublika rəhbərliyi bu sahədə aparılan işləri gücləndirmək məqsədilə 1976-cı ildə F.Fərəcovu ETİİ-nin direktoru və Dövlət Plan Komitəsinin Kollegiyasının üzvü təyin etdi. Həmin dövrdən SSRİ dağılanadək əvvəl İnstitutun direktoru, 1981-ci ildən Dövlət Plan Komitəsinin sədrinin müavini və sonradan birinci müavini kimi F.Fərəcov öz məsləkdaşları ilə birlikdə Azərbaycanın iqtisadi inkişafının ən zəruri məsələlərini keçmiş mərkəzi hökumət və SSRİ Dövlət Plan Komitəsi ilə gərgin mübahisədə müdafiə etmək sahəsində çox faydalı iş görmüşdür.

F.Fərəcov iki cildlik və 42 ç.v. həcmində çap olunmuş “1976-1990-cı illərdə Azərbaycanın məhsuldar qüvvələrinin inkişafı və yerləşdirilməsi Sxemi”nin elmi rəhbəri və müəlliflərindən biri olmuşdur.

80-ci illərin ikinci yarısında M.Qorbaçovun üzdənirəq "yenidənqurma" dövründən başlayaraq, mərkəzlə müttəfiq respublikaların maraqlarında fərqlər sürətlə çoxalmağa başlayırdı. Sosializm sistemini dağıtmaqla mərkəzin rolunu daha da gücləndirməyə çalışan M.Qorbaçov rəhbərliyinin Azərbaycana "xüsusi diqqət" yetirməsi açıq-aşkar hiss olunurdu. Həmin dövrdə Azərbaycandan Moskvaya göndərilən hər bir təklif xüsusi "maraqla" təftiş edilir, onda sətiraltı mənalar axtarıldı. Məsələn, 1987-ci ilin əvvəlində Sov.İKP MK Partiya Nəzarət Komitəsi guya Azərbaycanda peşə təhsili sistemində böyük nöqsanlar taparaq özünün geniş kollegiya iclasını çağırmışdı. Respublikadan kollegiyaya çağırılanların xüsusi meyarla adbaad seçilməsi - (R.Mehdiyev, mərhum F.Əhmədov, H.İsayev və F.Fərəcov) müzakirələrin qərəzliyini göstərirdi. Kollegiya iclasında Sov.İKP MK Partiya Nəzarət Komitəsinin sədri M.Solomentsev Azərbaycan haqqında qeyri-obyektiv fikirlər, uydurma və əsassız böhtanlar irəli sürürdü. Məsələn, F.Fərəcovu onda günahlandırırıldı ki, o, peşə məktəblərinə qəbul planının artırılmasına nail olurdu və s. Bu, Siyasi Büronun üzvü Heydər Əliyev cənabları ətrafında M.Qorbaçovun çoxdan qurduğu oyunlardan biri idi.

1987-ci ildən başlayan Dağlıq Qarabağ separatizmi ilə mübarizədə onun iqtisadi arqumentlərinin əsassızlığını sübut etmək sahəsində F.Fərəcov ölkəmizin digər iqtisadçı alimləri ilə birgə ciddi söylər göstərmişdir. 90-cı illərin əvvəlində M.Qorbaçov hökumətinin nəyin bahasına olursa-olsun SSRİ-ni saxlamaq söyləri iqtisadi əlaqələrin müxtəlif modellərinin meydana çıxmasına səbəb oldu. Respublikaların təsərrüfat hesabı, federasiya, konfederasiya, iqtisadi ittifaq və s. kimi mücərrəd və qeyri-real, iqtisadi bazis üzərində SSRİ-ni saxlamaq cəhdləri, 1990-1991-ci illərdə Moskvada çoxsaylı, demək olar ki, fasiləsiz müzakirə və müşavirələrdə daim Azərbaycanı təmsil edən F.Fərəcov ölkənin iqtisadi maraqlarını müdafiə etmək üçün ciddi cəhdlər göstərmişdir. Hətta çox vaxt respublika rəhbərliyinin təkidinə baxmayaraq, F.Fərəcov bəzi sənədləri imzalamaqdan imtina belə etmişdi. Müstəqillik əldə edildikdən sonra ölkə rəhbərliyinin mühüm sosial-iqtisadi problemlərə qeyri-ciddi münasibətilə qarşılaşan F.Fərəcov çox böyük mənəvi sarsıntılar keçirirdi. 1992-1993-cü illərdəki hərc-mərclik, diletantlıq və dağıdıcılıq dövründə xalq, vətən qarşısındakı məsuliyyətini dərk edən F.Fərəcov öz xahişi ilə 1993-cü ilin əvvəllərində Azərbaycan

Respublikası Dövlət Plan Komitəsi sədrinin birinci müavini vəzifəsindən azad olundu.

Bütün ömrünü halal zəhmətlə yaşamış Fərid müəllim dövrün "siyasətinə" daxili etiraz əlaməti olaraq yüksək dövlət vəzifəsindən getsə də cəmiyyətə, xalqa xidmətdən heç vaxt imtina etmədi. Qısa bir müddət Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi sistemində çalışan F.Fərəcov 1993-cü ilin ortalarında, Heydər Əliyev cənablarının xalqın təkidi ilə ölkə rəhbərliyinə qayıtmasından sonra Azərbaycanda yığılıb qalmış problemlərin həlli üçün alim əməyi, vətəndaş qeyrətinə yenidən böyük tələb yarandığını dərk edərək, öz köhnə məsləkdaşları və həmkarlarının dəvətini qəbul edərək Azərbaycan Respublikası Dövlət Plan Komitəsi yanında Elmi Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutuna (indi İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutuna) qayıtdı. Elmi və təcrübi fəaliyyət sahəsində böyük həyat yolu keçmiş F.Fərəcov mühüm problemlərin həllindən kənarında heç vaxt qalmırdı, öz ağıllı məsləhətlərini həmkarlarından, xüsusən cavanlardan əsirgəməirdi.

100 çap vərəqindən çox elmi əsərlərin müəllifi olan professor F.Fərəcov həm də ölkəmizdə yüksəkixtisaslı iqtisadçı kadrların hazırlanması sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərirdi. F.Fərəcov onlarca elmlər namizədi və doktoru yetişdirmişdir, çoxlu dissertasiyalara opponetlik etmişdir, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komitəsinin ekspertı kimi kadr hazırlığı sahəsində çox məhsuldar fəaliyyət göstərirdi.

Fərid müəllim həmişə fəal həyat mövqeyi, ölkənin həyatında aktiv iştirakı ilə fərqlənirdi. O, VI Ümumdünya Gənclər Festivalında Sovet nümayəndə heyətinin iştirakçısı olmuş, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə və müxtəlif medallarla təltif edilmiş, Rayon Xalq Deputatları Sovetinin deputatı, Azərbaycan KP MK ştatdankənar mühazirəçisi, Azərbaycan KP MK İqtisadi Təhsil Şurasının üzvü, Azərbaycan "Bilik" Cəmiyyətinin Rəyasət Heyətinin üzvü, "Bilik" cəmiyyətinin rayon şöbəsinin sədri və s. olmuşdur.

F.Fərəcov həmçinin Zaqafqaziya iqtisadi rayonunun məhsuldar qüvvələrin inkişafı və yerləşdirilməsi məsələlərinin öyrənilməsi üzrə

Elmi Şuranın həmsədri, Azərbaycanda müvafiq Elmi Şuranın sədri, Azərbaycan KP MK Sosioloji komissiyasının, Azərbaycan EA yanında Elmi-tədqiqat işlərinin koordinasiya şurasının üzvü, Azərbaycan EA İctimai istehsalın səmərəliliyi üzrə problem Şurasının sədri, Azərbaycan EA İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının üzvü seçilmişdir.

Professor Fərid Fərəcov 2000-ci il aprel ayının 19-da dünyasını dəyişmişdir.

